

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

La diàspora equatoriana a Espanya. Motius d'emigració i zones principals de destinació.

Renzo Strosio

La diàspora equatoriana a Espanya

Motius d'emigració i zones principals de destinació

Renzo Strocio Periodista i antropòleg audiovisual. Responsable de pel·lícules documentals, Festival Filmar a l'Amèrica Llatina, Institut Universitaire d'Etudes du Développement (IUED), Ginebra

Les raons de l'emigració: l'Equador, un país agitat

Referint-se a les mobilitzacions populars a l'Equador, José María Tortosa s'expressava d'aquesta manera: "Així com, per estudiar els volcans, cal fer-ho en el context de les plaques tectòniques que entren en col·lisió, les erupcions socials també cal comprendre-les com a plaques que s'entrexoquen en la societat equatoriana" (Tortosa, 2000). Aquest autor qualificava així el caos social, econòmic i polític que preval en aquell país.

La crisi econòmica que afecta el conjunt de la població no fa res més que accentuar les calamitats que colpegen regularment l'Equador. Se sabia que els desastres naturals i la inestabilitat política feien que el país no pogués progressar; ara bé, un exemple concret que va marcar la totalitat dels equatorians va ser el de la dolarització de finals de 1999. Des de la restauració de la democràcia, aquestes *erupcions* han estat cada cop més freqüents. Han passat cinc anys i aquestes famoses *plaques* no han deixat de sacsejar el fràgil sistema socioeconòmic, que no és capaç de fer front a la força de la corrupció.

Els ciutadans tenen un sentiment de pèrdua de confiança absoluta pel que fa als seus governs successius, incapaçs d'assegurar-los, per culpa de diverses manipulacions monetàries, uns ingressos dignes a canvi de les seves activitats professionals. La dolarització de l'economia ha comportat un empobriment massiu de les classes mitjanes. En aquest context, l'emigració s'ha anat convertint en una alternativa cada cop més presa en consideració per molts equatorians.

I, tanmateix, des de finals del 2006, semblen bufar nous aires sobre l'Equador. Rafael Correa, un economista progressis-

ta, s'ha fet càrrec del país com a nou cap d'Estat, la qual cosa ha reforçat notablement el lloc de l'esquerra. El seu darrer triomf, la proposta de renovar la Constitució, pot significar que l'Equador adopti una política social i independent.

Presència dels equatorians a Espanya

A Espanya, els immigrants provenen principalment del seu antic imperi colonial, per proximitat cultural (el món hispanòfon), en particular els que són originaris de l'Amèrica Llatina, però també del Magrib. La presència d'aquests treballadors no comunitaris és més important a Catalunya, a la Comunitat de Madrid, a la Comunitat Valenciana, a Andalusia i a la regió de Múrcia, i, d'una manera més marcada, a Madrid i a Barcelona, ciutats que reben una gran proporció de la totalitat dels estrangers que viuen en el territori nacional.

Important contribució de la immigració al desenvolupament de les regions. Això no obstant, és en l'àmbit de l'economia regional on es percep millor l'aportació positiva d'aquests nous treballadors. A partir dels anys noranta l'economia espanyola ha conegut una forta expansió, i els empresaris locals han recorregut a la immigració estrangera per cobrir les seves necessitats de mà d'obra. Gràcies a aquesta presència, les regions han pogut mantenir la seva competitivitat tant a escala nacional com a escala europea. La majoria de les activitats que ocupen els immigrants estan majoritàriament orientades al sector primari. Hi ha, doncs, una segmentació en el

mercat de treball entre nacionals i immigrants, amb una presència cada cop més accentuada de dones. Aquests immigrants constitueixen el 80% dels treballadors marginalitzats, mal pagats i socialment mal considerats, ja que treballen en activitats que els treballadors nacionals no volen desenvolupar.

Respecte a la comunitat equatoriana, el gruix de les seves activitats socioprofessionals s'orienta principalment cap als dominis de la construcció, l'hoteleria, l'agricultura i el sector agroalimentari, així com el servei domèstic, on hi ha una alta proporció d'empleades. La important presència de treballadors equatorians implica la seva inserció directa com a actors en la vida econòmica i social de les regions, primer com a treballadors, però també com a consumidors reals i potencials. Tot i que orientat cap a l'estalvi, aquest col·lectiu gasta unes sumes de diners considerables a les mateixes regions on treballa, sobretot en el mercat immobiliari i en el mercat del consum de masses (cotxe, televisió, etc.), sense oblidar el sector alimentari; la majoria dels equatorians i equatorianes han anat adoptant mica en mica uns modes de vida calcats dels autòctons.

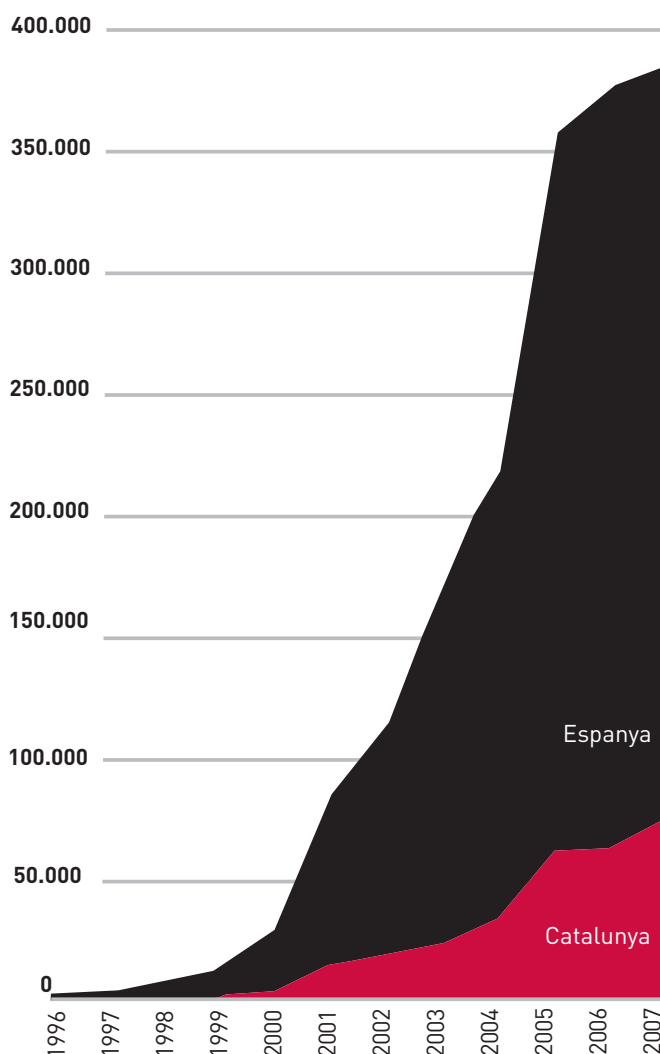
La contribució de les remeses: aportació de l'emigració a l'economia equatoriana. Fa només uns quants anys, ningú no s'hauria pogut ni imaginar la quantitat de diners que podrien enviar a casa seva els equatorians com a conseqüència de les seves activitats en la immigració als Estats Units, a Espanya i a d'altres països. Les remeses representen una aportació fonamental per a l'economia domèstica dels equatorians enfront de la dolarització i del context deprimat del sistema econòmic local, ja que són aquestes les que determinen la qualitat de vida dels que s'han quedat al país. Aquestes remeses són un dels quatre pilars que sostenen l'economia equatoriana; els altres tres, variables i inestables, són el comerç, les inversions estrangeres i els préstecs internacionals. Malgrat un creixement reduït, les remeses constitueixen encara el recurs més regular de l'Equador; el fet que aquestes divises siguin enviades per la diàspora dona lloc a una sèrie d'importants transferències financeres; molts immigrants equatorians ja han adquirit un bé immobiliari en el seu país d'origen.

L'enfocament de gènere

Segons l'Institut Nacional d'Estadística (INE), l'any 2006 els 86.710 equatorians inscrits als padrons municipals de Catalunya es repartien entre 40.203 homes i 46.417 dones, amb una concentració a la regió metropolitana de Barcelona de 77.773 persones en total (homes i dones indistintament). El perfil d'aquest tipus d'immigrant ja no és el mateix que el dels anys seixanta en els països del nord d'Europa. Ja no és un treballador *convibat*, un concepte inspirat en el model alemany del *gastarbeiter* (que viu transitòriament sol), ja que el seu objectiu és instal·lar-se d'una manera permanent utilitzant ràpidament les possibilitats que li dona la llei per procedir posteriorment al reagrupament familiar.

La forta presència de treballadors equatorians implica la seva inserció directa com a actors en la vida econòmica i social de les regions d'acollida, primer com a treballadors, però també com a consumidors reals i potencials

Evolució dels residents equatorians a Espanya i Catalunya (1996-2007)*

(*) Les dades de 2007 estan actualitzades a 30 de setembre de 2007
Elaboració pròpia. Font: Ministeri de Treball i Afers Socials d'Espanya.
Secretaria d'Estat d'Immigració i Emigració

No obstant això, abordar el tema de la migració equatoriana sense destacar la importància preponderant que hi tenen les dones hauria portat a un carreró sense sortida!

Tant per a l'home equatorià com per a la dona equatoriana, la realitat del fenomen migratori està associada a la supervivència econòmica, és a dir, a la recerca de recursos monetaris. La motivació econòmica és omnipresent: la gent emigra per treballar, i, per tant, l'estalvi és el factor més important (Arnols i Piampiti, 1984). Amb tot, encara que la majoria de les dones emigren, tot comptat i debatut, per la mateixa raó, l'emigració també pot ser per a elles la realització d'un projecte: el de conquerir una certa independència familiar, social i fins i tot professional.

La seva emigració es veu sovint estimulada pels problemes de parella o familiars amb els quals han d'enfrontar-se al seu país. Per elles és una manera d'alliberar-se de la violència domèstica (*los maltratos*) que sovint pateixen.

Característiques i funcions de la diàspora equatoriana

La integració progressiva i la salvaguarda identitària. Per poder comprendre la dinàmica migratòria, sembla primordial abordar el tema de les estratègies d'integració. Per fer-ho, cal, en primer lloc, definir els diferents espais i el marc d'acció dels actors involucrats, és a dir: espais privats, espais públics, agents socials mitjancers, societat d'acollida. Els tres primers tenen una gran importància, ja que l'immigrant els utilitza des del moment en què arriba per "posar en marxa" el seu propi procés d'integració durant tota la seva estada, ja sigui temporal o de durada indeterminada.

L'arribada, l'acollida. Per tal d'evitar una situació de precarietat extrema durant els primers temps de residència a la regió, la major part dels immigrants són immediatament acollits pels seus compatriotes, els membres de la seva família o els seus amics; és una dinàmica intragrupal en un sentit ampli la que procura al nouvingut una esfera de protecció i de confiança. Aquesta primera xarxa li permet, doncs, començar la seva adaptació dins la societat d'acollida.

Un cop superada aquesta primera etapa, l'immigrant equatorià pot desenvolupar les seves primeres estratègies d'integració rebent consells i orientació in situ per part dels seus propis conciutadans.

La dimensió cultural: els lligams amb el país d'origen. Malgrat la distància i les dificultats, els lligams amb l'Equador no han estat mai interromputs. Gràcies especialment als locutoris es mantenen i es forgen els contactes. Els locutoris formen part dels comerços que es consideren d'alguna manera com a comerços ètnics, ja que en general són administrats per immigrants, alguns dels quals equatorians, i són centres en què combinen cabines telefòniques i locutoris amb accés a Internet, repartits per tota la

ciutat però concentrats sobretot en els barris amb més presència d'immigrants o en les zones de més feble rendibilitat econòmica.

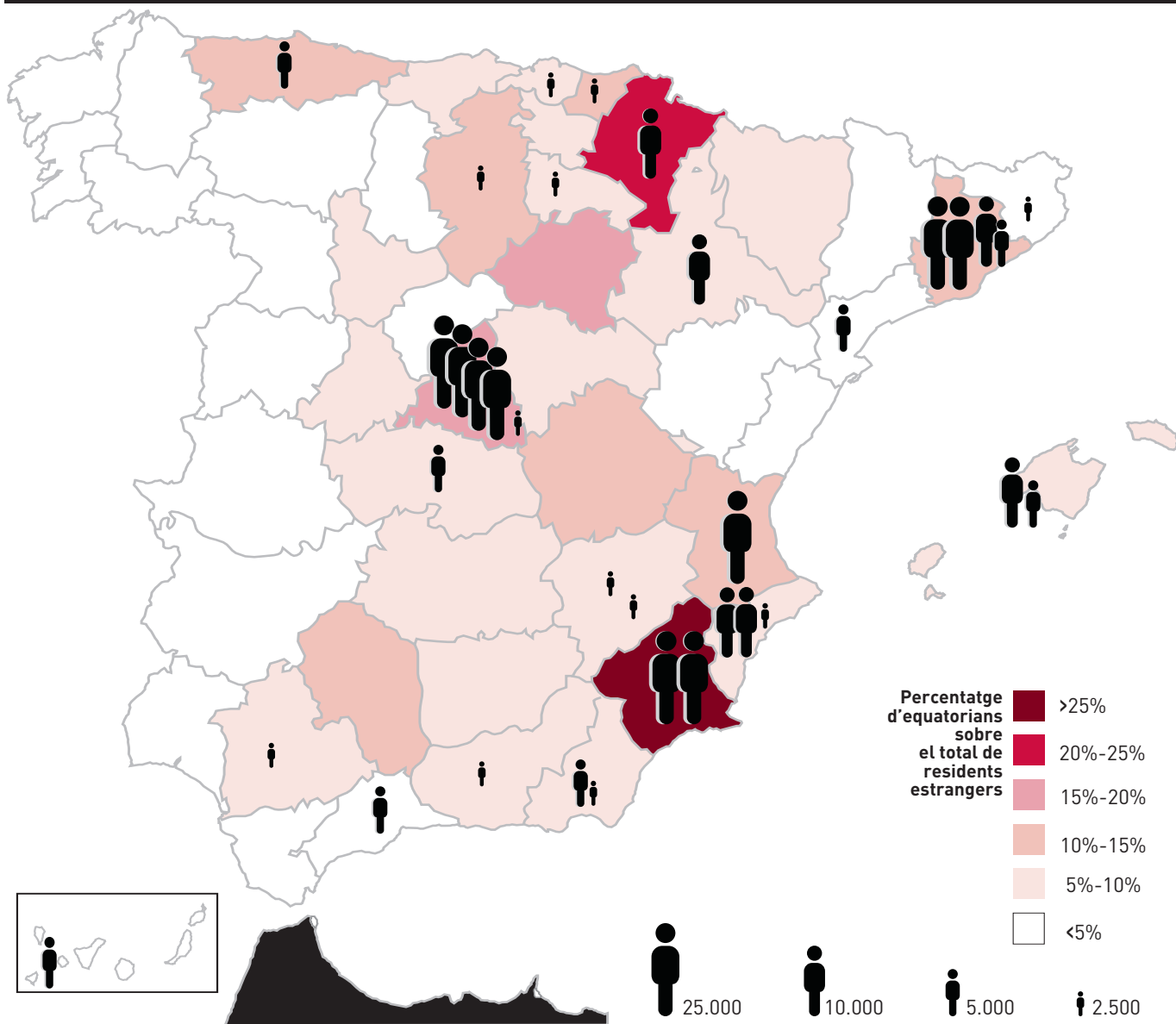
És també en aquests espais públics on s'instal·len botigues d'alimentació especialitzades (*bodegas*) que tenen igualment un paper integrador. Els equatorians hi compren habitualment aliments del seu país, i d'aquesta manera contribueixen a mantenir una relació cultural, però també emocional, amb el seu lloc d'origen. Això no obstant, amb el pas del temps, l'obertura de comerços de tipus ètnic per part dels equatorians i dels *latinos* ha acabat agafant volada a Catalunya i a d'altres regions.

La presència d'aquests petits comerços constitueix una incorporació al mercat local. La seva creació i implantació generen una nova classe social; l'aparició d'aquests *nous* propietaris i gerents representa una nova distinció social al si del col·lectiu equatorià. Ja no són obreres o empleades domèstiques, sinó que han pujat, en certa manera, un graó més en l'escala i en la representació social. En aquesta perspectiva s'inscriu principalment l'autonomia, però també la creació de llocs de treball: la totalitat dels comerços els amos dels quals són equatorians contracten exclusivament empleats equatorians. Aquesta dimensió constitueix un indicador de l'establiment de llarga durada en la societat receptora.

Després hi ha les *canchas*, zones indefinides, generalment situades a la perifèria de les ciutats, on els immigrants equatorians es troben durant els moments de descans i d'oci, principalment els caps de setmana, cosa que afavoreix l'enfortiment dels lligams socials. Queirolo Palmas assenyalava que els equatorians agafen com a referència els espais urbans del seu lloc d'origen (Queirolo, 2004). Si bé consideren les seves ciutats velles i desproveïdes de modernitat, se senten malgrat tot afectivament vinculats als espais verds, no-reglamentats, que utilitzen en activitats lúdiques com el *boley*¹ o com a mercats d'alimentació. Reprodueixen, doncs, a Barcelona o a d'altres ciutats espanyoles, una pràctica heretada dels seus llocs d'origen. Giménez Royo fa notar que "la immigració és també una experiència comunitària intensa (...) en viure en un lloc diferent, les relacions amb els compatriotes s'intensifiquen perquè tenen les mateixes inquietuds i les mateixes necessitats, i perquè allà les barreres socials desapareixen" (Giménez, 2003).

Les associacions d'interès. Si bé existeixen des de ja fa uns quants anys, les associacions d'equatorians han arrelat una mica per tot arreu en el panorama de les ciutats espanyoles, sobretot en les zones i barris on la presència d'aquests és important. Mitjançant les activitats que porten a terme, aquestes associacions contribueixen àmpliament a mantenir i a estrènyer els lligams. Igualment, les representacions consulars han aconseguit multiplicar en pocs anys la seva presència. Aquest concepte de proximitat els ha permès estar més a prop de les persones sota la seva jurisdicció i desenvolupar millor les seves activitats. És a Catalunya i a Barcelona, però també a Madrid, a València i a Múrcia on el seu nombre més ha augmentat.

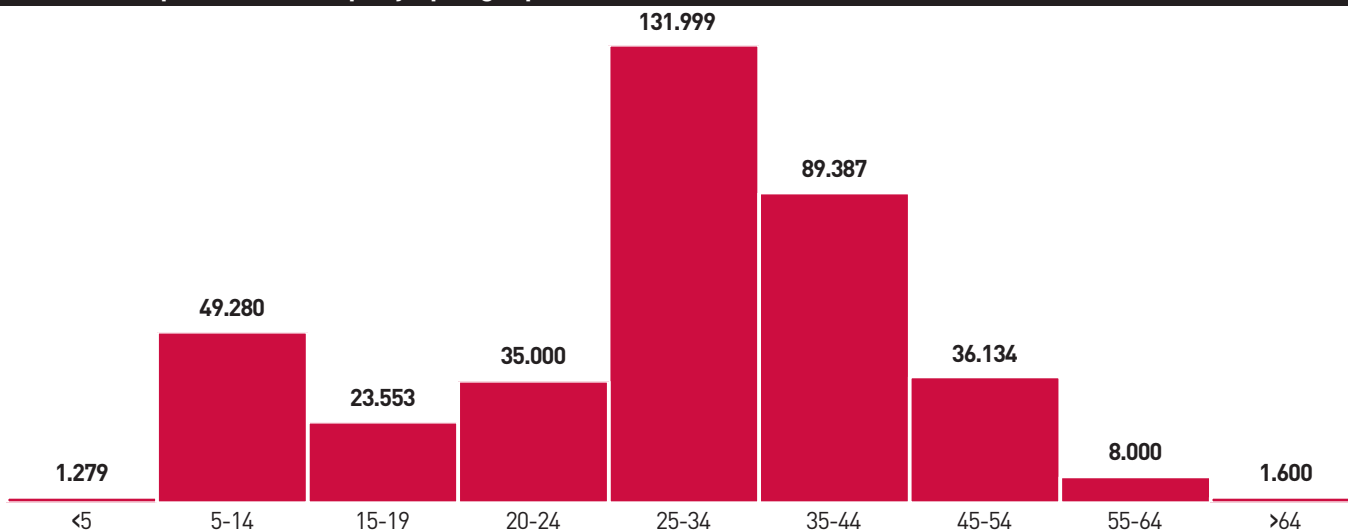
Distribució dels residents equatorians a Espanya per províncies (2007)

Dades actualitzades a 30.09.07

Elaboració pròpia. Font: Ministeri de Treball i Afers Socials d'Espanya. Secretaria d'Estat d'Immigració i Emigració

Residents equatorians a Espanya per grups d'edat (2006)

Elaboració pròpia. Font: Ministeri de Treball i Afers Socials d'Espanya. Secretaria d'Estat d'Immigració i Emigració

Catalunya: una terra d'immigració. A Catalunya, com a moltes altres regions, els immigrants equatorians han passat de la invisibilitat a la visibilitat social. El primer criteri d'aquest pas és l'obtenció de documents administratius en regla, el que comunament es coneix com "tenir papers". Això permet a l'equatorià una millor mobilitat social sense grans obligacions. De tota manera, aquesta regularització no els permet en cap moment l'adquisició d'altres drets, com el de ciutadania. El segon criteri és la possessió d'un contracte de treball amb el projecte d'instal·lació definitiva a llarg termini. Des del punt de vista de la societat d'acollida, aquestes dues claus representen la culminació del procés d'integració. Posteriorment, la visibilitat dels immigrants és totalment reconeguda en el moment en què inverteixen els diners que han guanyat localment amb vista al seu establiment definitiu.

Conclusions

Amb la presentació de determinats aspectes relatius als equatorians i a les equatorianes immigrants, es pot demostrar que aquests prenen forma al voltant de dos eixos. D'una banda, en el pla professional, hi ha una connivència entre els dirigents d'empresa i els treballadors immigrants equatorians, que podríem qualificar de pacte mutu i que s'inscriu en una lògica de funcionament que no és necessàriament conforme al sistema de gestió econòmica legal. Aquesta situació resulta principalment de la necessitat creixent dels empresaris d'atraure mà d'obra estrangera "a bon preu" cap a les regions econòmicament fortes o que estan en plena expansió. Per tant, l'estatus de precarització professional programat per als immigrants es projecta sobre el segon eix, el de l'entorn social, que es pot qualificar com el de l'exclusió. Com s'ha pogut constatar mitjançant diversos testimonis, si més no durant els primers temps de la seva residència, els immigrants són socialment desvalorats. D'altra banda, quan arriben, els seus compatriotes se'n fan generalment càrrec (dinàmica intragrupal). La seva adaptació es desenvolupa posteriorment mitjançant els codis socials del nou entorn, la qual cosa implica una mena de vaivé entre els dos espais, el de la xarxa d'equatorians i el dels autòctons. Aquests immigrants transformen aleshores a poc a poc aquesta exclusió en una forma de cohabitació social. Si bé aquests darrers anys hem assistit a una clara millora, no podem parlar encara d'integració definitiva, ja que la situació actual continua sent la de la cohabitació social i espacial; dit d'una altra manera, es dona una interacció limitada entre els grups de població.

Hi ha un altre factor important que també intervé en aquest lent procés, el del prejudici existent al si de l'imaginari col·lectiu. Segons Hannah Arendt: "En els països industrials, la definició de l'aparença, és a dir, d'allò que és vist i entès pels altres igual que per nosaltres mateixos constitueix la realitat" (Arendt, 1983: 89). Les allaus d'informacions i d'imatges que els mitjans de comunicació difonen sobre els immigrants són sovint discriminatòries i estigmatitzants. L'immigrant equatorià es presenta com un subjecte problemàtic. Apareix sobretot a les cròniques

de successos (assassinats, violència, situacions de marginació, etc.). En definitiva, els equatorians, igual que els altres col·lectius d'immigrants, es veuen confrontats amb les seves imatges estereotipades que els remetien els autòctons en l'espai públic que és el seu. La noció d'integració en el seu conjunt continua, doncs, essent un procés de llarga durada, i per això és difícil percebre a partir de quin moment es produeix la integració. Quan es considera que hi ha integració recíproca entre una població autòctona i un col·lectiu d'immigrants, com els equatorians, en la societat receptora? S'activa aquest procés amb el temps i amb la successió de les generacions? ●

Nota

1. El *boleyn* és una variant del voleibol clàssic, que es juga amb tres jugadors per equip.

Referències bibliogràfiques

- ARENDR**, Hannah. *La condition de l'homme moderne*. París: Calman-Lévy, 1983.
- ARNOLD**, Fred i **PIAMPITI**, Suwanlee. «Female Migration in Thailand». A: Fawcett, Khoo i Smith ed., *Women in the cities of Asia. Migration and urban adaptation*. Boulder: Westview Press, 1984.
- GIMÉNEZ ROMERO**, Carlos. *Qué es la inmigración*. Barcelona: Integral-RBA Libros, 2003.
- MONTES DEL CASTILLO**, Ángel. "Inmigración y cultura. Quechua de Cañar [Ecuador] en el Campo de Totana [Murcia]". *Sociedad y Utopía* 16: 281-290 (2000).
- QUEIROLO PALMAS**, Luca. *Fra cittadinanza, discriminazione e integrazione subalterna. Giovani e latinos a Genova*, Centro Studi MEDI, Università di Genova, 2004.
- STROSCIO**, Renzo. *Trajectoires migratoires d'Equatoriennes et d'Equatoriens dans la région de Murcie en Espagne*. Mémoire de diplôme de recherche en études du développement, n°149. Institut Universitaire d'Etudes du Développement (IUED), Ginebra, 2007.
- TORTOSA**, José María. "L'Equateur en éruption". *Le Monde Diplomatique* (mars, 2000).